

Academic Article; Received: 2025-02-11; Revised: 2025-04-02; Accepted: 2025-04-08.

ความไม่มีศาสนา: ข้อเสนอความเชื่ออย่างมีเหตุผล ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Irreligion: An Approach of the Justification by Faith in Theravada Buddhism



พระมหาขวัญชัย เขมประไพ^{*1},
พระภิกษวนาวชิรสุนทร, วิ. (กิตติเชษฐ์ เปรมสกุล)^{**2},
พระครูภิกษุภวันวัณณบัณฑิต วิ. (เจริญ มั่นจะนา)³
Phramaha Khwanchai Hemprapai¹,
PhraBhavanavajirasundon Vi. (Kittiched Premsakul)²,
PhraKhruphawanawatthanabundit Vi. (Charoen Manjana)³

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
First Author, E-mail: khwanchai.hem@mcu.ac.th*
Corresponding Author, E-mail: religion.phd@mcu.ac.th**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความไม่มีศาสนาจากข้อเสนอทางด้านเหตุผลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการศึกษาด้วยการใช้หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ความไม่มีศาสนาเกิดขึ้นจากการอ้างถึงกลุ่มธรรมชาตินิยมที่มองว่า ทุกอย่างมีหลักธรรมชาติที่โยงกับความจริง เป็นความจริงที่ไม่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในนั้น มองทุกอย่างเป็นนามธรรมที่ทุกอย่างไม่มีพื้นที่ให้ใครเป็นผู้อ้างว่าตนเองเป็นใหญ่เหนือสิ่งอื่น อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับกลุ่มวิมตินิยมที่มีการตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อที่ถามถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองทำ มากกว่าจะโทษไปที่ส่วนอื่นที่เกินกว่าตนเองจะควบคุมได้ จากหลักการที่ว่ามานี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าหลักการของความไม่มีศาสนาที่อ้างอิงเอาจากหลักกาลามสูตรที่ไม่ให้เชื่อ ทำให้เกิดการขยายต่อยอดความรู้ที่ไม่ใช่มาจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง อีกทั้งความรู้ยังไม่มีเบ็ดเสร็จเด็ดขาด อาจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งหลักการที่อ้างถึงการที่มนุษย์ไม่ใช่

เป็นผู้กำหนดการกระทำของตน ทำให้ไม่รับผิดชอบต่อผลที่ตามมาจึงทำให้เกิดความวุ่นวาย พระพุทธศาสนาเถรวาทมองปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า เป็นสิ่งที่ต้องปฏิเสธความเชื่อเหล่านี้โดยให้มนุษย์เป็นผู้รับผลของตน อีกทั้งมนุษย์ยังไม่ใช่มีความเหนือชั้นกว่าสิ่งอื่นในธรรมชาติ แต่เป็นอันเดียวกัน มีความเท่าเทียมกันและเสมอกัน องค์ความรู้ใหม่คือการอ้างเหตุผลถึงความไม่มีศาสนาในพระพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏในมิติของธรรมเนียมและหลักจริยศาสตร์ที่ต้องการให้ทุกคนเท่าเทียมกัน อีกทั้งกลไกทางด้านวินัยนิยมที่เสนอการสร้างองค์ความรู้ทางญาณวิทยาที่ไม่ยึดติดกับแนวทางใดแนวทางหนึ่ง แต่เป็นการแสวงหาจุดร่วมกันของความรู้เหล่านั้น

คำสำคัญ: ความไม่มีศาสนา, การมีเหตุมีผล, ความเชื่อ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aims to present the irreligiousness from the rational proposal in Theravada Buddhism. It is a study using books and related documents. The results of the study found that irreligiousness arises from referring to the naturalist group which believes that everything as having a natural principle is connected to the truth, a truth that does not include human beings, everything as an abstraction that does not allow anyone to claim to be superior to others. It is also related to the nihilist group which questions to the responsibility for what one does, rather than blaming others that are beyond one's control. From this principle, Theravada Buddhism believes that the principle of irreligion, referring to the Kalama Sutta principle that does not allow to believe leading to the expansion of knowledge that does not come from any one source. Furthermore, knowledge is not absolute and may change all the time. Moreover, the principle that refers to human beings not determine their own actions, makes them not responsible for the consequences, which leads to chaos. Theravada Buddhism believes that such phenomena have to be rejected by these beliefs, allowing human beings to receive their own consequences. Furthermore, human beings are not superior to other things in nature, but are the same, equality, and equity The body of knowledge indicate that the justification for the

irreligion in Theravada Buddhism which appears in the dimensions of naturalism and ethics that want everyone to be equal, as well as the mechanism of liberalism which offers the creation of epistemological knowledge that does not adhere to any one approach, but rather seeks common ground among that knowledge.

Keywords: Irreligion; Justification; Faith; Theravada Buddhism

บทนำ

การเข้าใจว่า ศาสนาไม่มีความจำเป็นต่อโลกยุคสมัยนี้มาจากบริบทหรือความเชื่อที่ต่างจากอดีต เนื่องจากในแง่หนึ่งการปฏิเสธความเชื่อทางศาสนาจากการไม่ยอมรับความรู้ที่มาจากศาสนาอีกต่อไป อันเป็นวิธีการเข้าใจโลกแบบกลุ่มอไญยนิยม (Agnosticism) ที่เสนอว่า ไม่มีหลักฐานใดที่ยืนยันได้ว่า มีพระเป็นเจ้าอยู่จริงหรือไม่ ขณะเดียวกันแนวคิดนี้ยังนำไปสู่การไม่ยอมรับถึงความรู้ที่มาจากศาสนาว่า ไม่อาจจะเชื่อถือได้เช่นกัน จึงเป็นการระบุให้เห็นลักษณะของการที่อะไรที่เกินเลยกว่ามนุษย์จะรับรู้ได้ สิ่งนั้นก็ไม่น่าจะมีอยู่จริง จึงเป็นหลักการที่กลุ่มนักคิดสมัยใหม่เลือกจะมองแบบนี้

จากการที่มนุษย์ไม่สามารถรับรู้สิ่งใดได้ จึงเป็นการปฏิเสธต่อสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรับรู้ได้ ดูจะง่ายกว่าการพยายามจะอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยข้อความที่พิสูจน์ไม่ได้ การคาดการณ์ถึงสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์จึงตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลที่จะได้มาจากการโต้แย้งและดำเนินไปตามข้อเท็จจริงเหล่านั้น แม้ว่าจะมีหลักการทางศาสนาที่ยืนยันถึงความเชื่อที่มีมาแต่เดิม แต่ชีวิตเป็นการเข้าใจถึงวิถีปฏิบัติที่สังคมรับรู้ร่วมกันว่า จะนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น

การไม่นับถือศาสนาที่มีข้อมูลบางอย่างที่ไม่อาจเข้าถึงได้จึงถูกปฏิเสธโดยกลุ่มนักคิด เช่น พระพุทธเจ้าที่ไม่เชื่อในเรื่องพรหมนั้นว่า เป็นต้นตอของทุกอย่าง พร้อมคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดของพรหมัน รวมทั้งข้อจำกัดของการรับรู้เรื่องโลกและกำเนิดชีวิตของมนุษย์ที่ว่า

อภัสสรพรหมโลกเพราะสิ้นอายุหรือสิ้นบุญ ย่อมเกิดที่วิมานพรหมเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์นั้น แม้สัตว์พวกนั้นนึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน บรรดาสัตว์พวกนั้น ผู้เกิดก่อนมีความคิดอย่างนี้

ว่า เราเป็นพรหม เป็นท้าวมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดมาแล้วและกำลังจะเกิด เราบันดาลสัตว์เหล่านี้ขึ้นมา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 9 ข้อ 40-42:17)

จากพุทธพจน์ข้างต้นนั้นอธิบายให้เห็นภาพของการปฏิเสธความยิ่งใหญ่ของพระพรหม และเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้แม้จะไม่รู้ก็ตาม กล่าวคือ แสดงให้เห็นความสมเหตุสมผลในทางหลักการ แต่ขณะเดียวกันไม่ได้ตอบให้เห็นว่า ทำไมมนุษย์จึงเชื่อความสมเหตุสมผลนี้ได้มากกว่าข้อความว่า มีพระพรหมเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งที่คนทั้งรู้ก็มีเหตุผลถึงสิ่งที่มีอยู่ในโลกนั้นต้องมีผู้สร้างและสิ่งที่สร้าง ก็คือ พระพรหม ก็ฟังดูน่าเชื่อถือเช่นกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนมองว่า บุคคลมีศักยภาพรับรู้ไม่เท่ากัน เป็นวิธีการที่อาจเข้าใจได้ โดยระดับความรู้ดังกล่าวมาจากข้อพิจารณาความจำได้ในอดีตชาติที่ตนเองรู้ได้ระดับหนึ่ง แต่มีคนอื่นรู้ได้มากกว่าจึงมีลักษณะคำอธิบายที่สอดคล้องกันระหว่างเรื่องราวในปัจจุบันกับอดีตที่สอดคล้องกัน ความสมเหตุสมผลดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้คนไม่เชื่อศาสนาแบบเดิม คือ การที่นับถือพระเป็นเจ้า และหันกลับมานับถือความเป็นมนุษย์ที่สามารถรับรู้อะไรได้มากยิ่งขึ้นตามลำดับการปฏิบัติตน

แต่กระบวนการดังกล่าวอาจจะซ้ำในการพัฒนาตนเองให้รับรู้ความจริงดังกล่าวนั้น จึงทำให้ศาสนาที่มีวิธีปฏิบัติตนที่ยุ้งยากและซับซ้อนไม่ได้รับการปฏิบัติต่อไป ทั้งนี้มาจากความไม่มีศาสนา แม้จะมีข้อพิสูจน์เรื่องที่เมื่อารู้ได้ก็จริง แต่ในสมัยปัจจุบันประเด็นดังกล่าวอาจไม่ได้เป็นที่สนใจมากนัก เท่ากับการที่เชื่อศาสนานั้นสามารถทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ต่างหาก เป็นที่มาของการที่กลุ่มของคนที่มีมองศาสนาว่า ไม่จำเป็นสำหรับโลกในสมัยนี้แล้ว เนื่องจากมองเห็นศาสนาว่า เป็นข้าศึกของความเจริญหรือความก้าวหน้าในโลกนี้ เขาต้องการความเจริญ ความก้าวหน้าในโลกนี้แล้วก็เห็นศาสนาเป็นข้าศึกต่อความก้าวหน้า เพราะเข้าใจว่า ศาสนาสอนให้ไม่ทำความเจริญ สอนให้สันโดษ อีกทั้งศาสนายังเป็นสิ่งที่ทำให้เสียเปรียบในการแข่งขัน คือ ถ้าใครเคร่งศาสนา คนนั้นจะเสียเปรียบแล้วก็ไปไม่รอด ก็เลยไม่อยากรจะเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือถือศาสนาเป็นหลัก (พุทธทาสภิกขุ, 2561: 5-7)

จากความไม่สนใจศาสนาในมุมมองที่ว่า เป็นการทำให้ไม่เกิดความเจริญ อีกทั้งคนที่เชื่อก็อาจจะเกิดข้อเสียเปรียบทางสังคมนั้นมาจากการที่มนุษย์มองว่า หากมนุษยชาติจะประกาศผ่านปัญญาและวิทยาศาสตร์ว่า อาชญากรรมไม่มีในโลก เมื่อเป็นอย่างนี้ บาปก็ไม่มีเหมือนกัน จะมีอยู่ก็แต่คนที่หิวโหย แรกสุด คือ ทำให้เขาอึดก่อน

จากนั้นค่อยเรียกร้องคุณธรรมจากเขา หรือเป็นการตอกย้ำที่บอกถึงว่า ศาสนาจะช่วยให้ชีวิตที่ดีขึ้นแก่เขาตามสัญญา แต่ในโลกสมัยใหม่ที่เทียบว่า ชีวิตที่วิทยาศาสตร์มอบให้ในปัจจุบันเหมือนกับการหยิบยื่นขนมปังให้เขาได้อิ่ม กับขนมปังที่ศาสนาสัญญาว่า จะให้หากทำความดี แต่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเขาละโลกนี้ไปแล้ว หากมนุษย์เชื่อและรอขนมปังบนสวรรค์แล้วละขนมปังบนโลกเท่ากับมนุษย์เต็มไปด้วยกิเลส การที่มนุษย์ปฏิเสธศาสนาจึงไม่ใช่ว่า มาจากกิเลส แต่เป็นมาจากธรรมชาติของการมีชีวิตต่างหาก (ฟิโอดอร์ ดอสโตเยฟสกี, 2557: 330-331)

ความสมเหตุสมผลในการอธิบายเรื่องการเมืองการมีชีวิตที่ดีขึ้นเป็นการสอดคล้องกับกลุ่มนักคิดแบบฆราวาสนิยม (Secularism) ที่มองโลกนี้สัมพันธ์กับความเป็นจริงของสังคมที่ประกอบด้วยหลักการปฏิบัติที่เป็นไปได้ ไม่ใช่เอาหลักศาสนาที่ไม่ได้สนใจต่อข้อเรียกร้องทางสังคมนำไปสู่การปฏิเสธหลักคำสอนทางศาสนา หรือหากจะมีศาสนาที่เข้ากันได้กับกลุ่มคนเหล่านี้ก็ต้องสามารถทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์หรือสามารถโต้แย้งกันในพื้นที่สาธารณะได้และสิ่งเหล่านี้เอง ศาสนาอาจถูกนำเสนออย่างตรงไปตรงมาถึงสิ่งที่ต้องอธิบายได้และสอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดี หากคำอธิบายไม่สมเหตุสมผลหรือมีหลักการที่เพียงพอ การปฏิเสธศาสนาหรือคำสอนทางศาสนาก็น่าจะมีมากขึ้นตามคำอธิบายหรือการไม่อาจเข้ากันได้กับข้อเท็จจริงทางสังคมและการมีชีวิตที่ดีขึ้น

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอการอ้างถึงการไม่มีศาสนาด้วยข้ออ้างทางด้านเหตุผลที่นำไปสู่การปฏิเสธศาสนาในด้านใดบ้าง จึงเป็นข้อเสนอที่ถูกเสนอผ่านนักคิดที่ถูกเข้าใจว่า มีหลักการที่สามารถตรวจสอบได้ผ่านการโต้แย้งตามลำดับ และหากพิจารณาจากเหตุดังกล่าวนี้จะพบว่า คนไม่มีศาสนานั้นอาจไม่ใช่คนที่ไม่เห็นความสำคัญของศาสนา แต่เป็นคนที่เชื่อว่า ศาสนาเกินเลยกว่าการเข้าใจของมนุษย์ในปัจจุบัน และไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ ซึ่งผู้เขียนจะชี้ให้เห็นข้อเสนอที่มีเหตุผลของพระพุทธศาสนาเถรวาทให้เข้าใจว่า คนไม่มีศาสนานั้น คือ คนที่สามารถเข้าใจความจริงได้และสามารถทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ตามเหตุผลที่จะยกมาอธิบายได้ต่อไป

เนื้อเรื่อง

แนวคิดพื้นฐานเรื่องความไม่มีศาสนา

การศึกษาความไม่มีศาสนาในปัจจุบันมาจากการเข้าใจว่า คนไม่มีความเชื่อในศาสนาเชิงสถาบัน โดยศาสนาเชิงสถาบันนั้นมักจะเริ่มต้นด้วยความศรัทธาที่มาจากหลักการทางศาสนาในรูปแบบคำสอนสากลอันเป็นลักษณะคำบัญชาที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาด (Categorical Imperative) กลายเป็นศีลธรรมว่า อยู่ในบรรทัดฐานเชิง

รูปแบบของความเป็นสากลซึ่งเป็นผลจากการที่หลักคำสอนถูกรวมไว้ในเจตจำนงที่กลายเป็นกฎสากลที่ทุกคนต้องปฏิบัติ (เจมส์ กอร์ดอน ฟินเลย์สัน, 2559: 116) ลักษณะของการไม่ปฏิบัติตามต่อกฎดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการไม่เชื่อ ไม่ศรัทธาต่อความเชื่อนั้นจึงกลายเป็นการปฏิเสธหลักการดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของกลุ่มต่อไปนี้

1. การไม่มีศาสนาอ้างอิงถึงกลุ่มธรรมชาตินิยม (Naturalism) กลุ่มธรรมชาตินิยมมาจากฐานคิดที่ยังกันระหว่างธรรมชาติกับการให้เหตุผลที่สอดคล้องกับความจริง บนแนวคิดดังกล่าวสะท้อนบนแนวทางการเกิดขึ้นของกลุ่มอเทวนิยม (Atheism) ที่ไม่เชื่อในความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า โดยเริ่มต้นจากการโต้แย้งกันทางเหตุผลตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 หัวข้อโต้แย้งที่เสนอ คือ โลกที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสและวิทยาศาสตร์ได้ระบุถึงพระเป็นเจ้าว่า เป็นเจ้าของโลกแห่งนั้น และมนุษย์มีเป้าหมายที่จะต้องเชื่อมโยงกับโลกของพระเป็นเจ้า การมีชีวิตอยู่หรือการทำจึงต้องเป็นไปตามพระเป็นเจ้า แม้มนุษย์อาจไม่ยอมรับพระเป็นเจ้าอื่นนอกจากพระเป็นเจ้าที่มนุษย์ศรัทธา ทำให้พระเป็นเจ้าเป็นลักษณะเฉพาะตามที่มนุษย์ศรัทธา นั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อของแต่ละศาสนาที่เชื่อว่า ต่างก็มีพระเป็นเจ้า การยอมรับพระเป็นเจ้าของตนจึงเป็นการทำให้เกิดความเชื่อว่า พระเป็นเจ้าของใครจริงกว่ากัน และแนวคิดนี้นำไปสู่สรรพเทวนิยม (Pantheism) ที่เชื่อว่า พระเป็นเจ้าปรากฏอยู่ในธรรมชาติทั้งปวง เป็นสิ่งเดียวกันกับธรรมชาติซึ่งนำไปสู่การปฏิเสธว่า พระเป็นเจ้าเป็นสิ่งเฉพาะที่แตกต่างจากโลก นักคิดอย่างเฮเกิลมองว่า ถ้าทุกสิ่งเป็นสิ่งเดียว มนุษย์จะพบว่า ความดีเป็นอันเดียวกับความชั่ว ทำให้แยกไม่ออกว่า อะไรดีหรือชั่ว แต่พระเป็นเจ้าไม่มีความชั่ว แต่มีความชัดเจนระหว่างสิ่งที่ไม่สิ้นสุด เช่น พระเป็นเจ้ากับสิ่งที่ไม่สิ้นสุด เช่น มนุษย์ทำให้เป็นไปได้อย่างไร แยกให้เห็นระหว่างความดีกับชั่วได้เช่นกัน ฉะนั้น การแยกระหว่างดีกับชั่วในมนุษย์อาจไม่ชัดเจน แต่กับพระเป็นเจ้านั้นเป็นข้อที่ทำให้มนุษย์เห็นได้ชัดว่า ความดีเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาจากแง่มุมนี้จะพบว่า พระเป็นเจ้าถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของมนุษย์ที่พิจารณาว่า อะไรดี อะไรชั่วทางด้านศีลธรรม ใครไม่มีพระเป็นเจ้าในเงื่อนไขดังกล่าวก็จะถือว่า ไม่มีความดีอยู่เช่นกัน หากเป็นแบบนั้นพระเป็นเจ้าจึงอาจอยู่ภายในทุกสิ่งภายใต้ความเชื่อนี้ หรือความเชื่ออื่น ๆ ขึ้นอยู่กับมนุษย์ว่า จะรับรู้กันอย่างไรต่างหาก (Westphal, 2004: 299) แนวคิดดังกล่าวนี้ได้เชื่อมโยงให้เห็นวิธีคิดแบบธรรมชาตินิยมที่ยึดถือความจริงเป็นไปตามกฎที่ไม่มีผู้บังคับ เป็นกฎธรรมดา โดยข้อเท็จจริงนี้ดูจะไปได้ดีกับข้อพิจารณาถึงข้ออ้างของพวกเทวนิยม (Theism) ที่เสนอเรื่องความดี ส่วนกลุ่มที่ไม่เชื่อ ไม่เห็นด้วยโต้แย้งว่า พวกเทวนิยมยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระเป็นเจ้ามากพอ

สิ่งที่พวกเทวนิยมพูดอาจเป็นเรื่องโกหกก็ได้ เพราะถ้ามองจากธรรมชาตินั้นแม้จะเป็นจริงและมีเหตุผล แต่มนุษย์ไม่มีข้อมูลมากพอในการจะเข้าใจได้ทั้งหมด เช่นเดียวกับการที่พวกเทวนิยมอ้างนั้นอาจเป็นแค่ความเชื่อโดยปราศจากความรู้ใด ๆ เลย เช่นกลุ่มที่เชื่อว่า เขาได้รับพรพิเศษให้อยู่เหนือคนอื่นในการรับรู้เรื่องพระเป็นเจ้าเหมือนกับพวกมีทักษะด้านกีฬาเหนือกว่าคนอื่น เพราะแม้คนที่ไม่เชื่อในพระเป็นเจ้าก็อาจยังไม่มีความรู้มากเพียงพอที่จะอ้างได้ว่า พระเป็นเจ้าไม่มีจริง แต่พวกไม่เชื่ออาศัยข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ ซึ่งการเข้าใจเรื่องความดีทางธรรมชาตินั้นดีที่สุด และช่วยให้มนุษย์ไม่ต้องเอาตัวตนระหว่างผู้เชื่อกับไม่เชื่อมาพิจารณา เพราะนั่นเท่ากับมนุษย์มีอคติมากกว่าจะยอมให้อีกฝ่ายชนะ และถ้ามนุษย์เริ่มจากข้อพิจารณาตามธรรมชาติจะพบว่าจักรวาลมีคำตอบให้ และข้ออ้างต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ทางศาสนาก็มีข้อยืนยันได้จากหลักฐานที่อ้างได้จากธรรมชาติ ไม่ใช่แค่ตามหนังสือหรือคำพูดเท่านั้น (Taliaferro, 2009: 21)

การอ้างธรรมชาติเป็นเหตุผลที่ตรงมาตรงไป และเป็นข้ออ้างจากหลักการที่ตัดมนุษย์ออกจากข้อพิจารณาในแง่นี้ เนื่องจากมนุษย์มักจะอ้างถึงหลักการของตนเพื่อโน้มน้าวให้เชื่อโดยปราศจากการเข้าใจธรรมชาติที่มีความจริงหนึ่งเดียวกัน และทัศนคติการอ้างอิงกับธรรมชาตินี้เองนำไปสู่ข้อกำหนดของการเข้าใจว่า กฎความจริงนั้นมีหนึ่งเดียวกัน แต่จะเรียกว่าอะไรก็แล้วแต่มนุษย์จะอ้างกันไป ด้วยหลักการคิดแบบนี้จึงเป็นการเชื่อว่า การกำหนดด้วยชื่อของศาสนานั้นศาสนานี้เป็นความตั้งใจของสาวกมากกว่าจะเป็นความตั้งใจของศาสดาแต่ละคน และความเชื่อนี้ยังขยายต่อไปให้เห็นถึงข้อขัดแย้งภายในบริบทของมนุษย์เอง แต่นั่นเท่ากับว่า การไม่มีศาสนาในแง่ของความเป็นสถาบันได้ถูกเสนอผ่านหลักการดังกล่าวนี้เพื่อทำให้ศาสนานั้นเป็นสากลและมีรูปแบบที่เป็นหนึ่งเดียวกันตามคำอธิบายนี้

2. ความไม่มีศาสนาของกลุ่มวิมตินิยม (Skepticism) การเชื่อในศาสนาแต่ละยุคสมัยมักจะถูกอธิบายไปตามบริบทสังคม บางครั้งถูกอธิบายให้เห็นถึงการเป็นผู้สร้างสรรพลัง ขณะที่บางยุคสมัยก็นำเสนอถึงหลักปฏิบัติทางศีลธรรมที่สังคมต้องการ จนเกิดข้อสังเกตว่า ศาสนายังมีความจำเป็นอยู่ไหมจากกลุ่มวิมตินิยมหรือกลุ่มที่ตั้งคำถามเชิงความรู้ว่า ทุกอย่างควรตรวจสอบได้ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือเหตุผล อย่างที่ William Clifford ได้ตั้งสมมติฐานหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องศาสนาผ่านมุมมองของเจ้าของเรือที่สมมติขึ้นมาว่า

เจ้าของเรือคนหนึ่งกำลังจะนำผู้พยพออกทะเลไปกับเรือของเขา เขารู้ว่า เรือลำนี้เก่ามาก และเรือลำนี้ก็ได้ถูกต่อขึ้นมาให้ดีขึ้นแต่แรก เวลาเดินเรือลำนี้ออกไปทะเล แต่ละครึ่งเมื่อกลับมาก็ต้องซ่อมแซมอยู่เสมอ และมักมีคนบอกว่า เรือนี้จะไม่เหมาะแก่การเดินทางอีกแล้ว แม้ความสงสัยนี้จะทำให้เจ้าของเรือไม่สบายใจอยู่บ้าง และอยากจะซ่อมแซมเรือสักหน่อยก่อน แม้จะต้องใช้ค่าใช้จ่ายมากมายก็ตาม แต่เมื่อถึงเวลาที่จะต้องเดินเรือแล้ว เขาก็ยังไม่ได้ซ่อมเสียที จึงได้แต่คิดว่า เรือนี้คงจะปลอดภัยเหมือนหลายครั้งที่ผ่านมา แม้จะผ่านมรสุมทางทะเลอย่างไร เรือนี้ก็ยังคงกลับมาได้ คราวนี้ก็คงจะกลับมาได้เช่นเดิม อีกทั้งเขายังวางใจกับพระเป็นเจ้าที่จะคอยปกป้องผู้พยพที่ไม่มีความสุขในบ้านเกิดของเขาและต้องการแสวงหาที่ดีกว่า เมื่อเขาคิดได้แบบนี้ ก็บอกกับตัวเองว่า เรือเขาน่าจะปลอดภัยและออกทะเลได้อีกครั้ง เขาจึงให้คนนำเรือออกไป แต่ปรากฏว่า หลังจากเรือออกไปกลางทะเลก็ประสบภัยจนจมลงสู่ก้นทะเล หลังจากเรือเขาอัปปางลง เขากลับได้เงินประกันและไม่เล่าเรื่องนี้ให้ใครฟังถึงการที่เรือเขาควรได้รับการซ่อมแซมก่อนออกเรืออีกเลย (Clifford, 1879: 177-178)

หากเราลองอ่านสมมติฐานจากมุมมองนี้ จะพบว่า

ก. เหตุผลของเจ้าของเรือ เจ้าของเรือมองว่า การตายของผู้คนนั้นอยู่ที่ทะเล ไม่ได้อยู่ที่เรือของเขาแต่ คลิฟฟอร์ด (Clifford) แย้งว่า เขาไม่มีสิทธิที่จะเชื่อมั่นเรือของเขาพร้อมหลักฐานที่มีมาก่อนหน้านี้ และดูเหมือนความเชื่อนั้นไม่ได้ครอบคลุมไปถึงหลักฐานทั้งหมด จึงทำให้การตัดสินใจของเจ้าของเรือไม่ถูกต้องและสมบูรณ์พอ เพราะเขาไม่สนต่อหลักฐานที่เรือแสดงออกมาว่า ต้องซ่อมแซม จึงทำให้การเชื่อว่า เรือจะปลอดภัยจึงเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งข้อเสนอที่เขาเมื่อนั้นมาจากการที่คนคนหนึ่งไม่ควรจะถูกมองว่า บริสุทธิ์หรือใสซื่อไปหากไม่สนใจสิ่งอื่นรอบตัว สิ่งที่ถูกหรือผิดจึงมาจากความเชื่อของเขาเองซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่มีมาก่อนหน้านี้ (Rowe, 2007: 95)

ข. เหตุผลของการกระทำของเจ้าของเรือ ข้อเสนออีกอย่างของคลิฟฟอร์ด เป็นการพิจารณาถึงข้อมูลที่อาจสร้างความสับสนระหว่างความเชื่อของเจ้าของเรือที่ดูมีเหตุผลกับการกระทำของเจ้าของเรือที่ส่งเรือออกไปโดยขาดการพิจารณาหลักฐานอื่น หากพิจารณาจากเหตุผลแรกดูจะเป็นไปได้ แต่เมื่อพิจารณาหลักฐานอื่นก็จะทำให้เห็นว่า การกระทำของเขานั้นถูกหรือผิดได้ แต่ไม่ได้เกี่ยวกับความเชื่อที่มีมาก่อนหน้านี้ และจากข้อพิจารณานี้จะพบว่า ความเชื่อทำให้คนกระทำทุกอย่างออกไปตามสิ่งที่เชื่อ

หรือบนหลักฐานที่อาจยังไม่เพียงพอ หรือไม่อาศัยหลักฐานอื่น ซึ่งอาจทำให้เกิดการกระทำที่เบียดเบียนคนอื่นอย่างไม่ได้ตั้งใจเหมือนกรณีนี้ นำไปสู่ข้อเสนอสองข้อว่า

หากเราปล่อยให้ตัวเองเชื่ออะไรก็ตามโดยขาดหลักฐานเพียงพอ ความเชื่อนั้นอาจไม่เป็นอันตรายร้ายแรงนัก ตราบที่เรายังไม่แสดงหรือปฏิบัติตามความเชื่อนั้น แต่เมื่อใดที่เราทำตามที่เราเชื่ออย่างไรวิจารณ์ญาณต่อสิ่งอื่นรอบตัว เราอาจต้องเจอการกระทำผิดครั้งใหญ่ต่อผู้อื่น และเราจะหลอกตัวเองว่า ไม่ใช่ความผิดของฉันแต่เป็นเรื่องของสิ่งอื่นต่างหากที่ผิด ฉะนั้น อันตรายต่อสังคมจึงไม่ได้อยู่ในความเชื่อในสิ่งที่ผิด แต่เป็นความเชื่อที่แสดงให้เห็นนิสัยของการไม่รับผิดชอบหรือไม่สนใจต่อผลที่ตามมาต่างหาก เพราะหากเป็นอย่างนั้น สังคมจะถูกนำไปสู่ความป่าเถื่อนในที่สุด (Rowe, 2007: 95-96)

จากข้อสังเกตนี้ การกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสังคมหรือผู้อื่นนั้น ไม่อาจหลีกเลี่ยงด้วยการหลอกตัวเอง อาจเป็นสิ่งที่สังคมพยายามจะยืนยันต่อความเชื่อนั้นด้วยการทดสอบหรือทดลองสิ่งที่เชื่อ แต่นั่นเท่ากับว่า สังคมไม่สนใจเหตุผลหรือสิ่งที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เหตุเสียหายเกิดขึ้นในเวลาต่อมาต่างหาก ฉะนั้น การเชื่อต่อข้อมูลเดียวจึงอาจเป็นปัญหาในเชิงการปฏิบัติที่จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานหรือข้อมูลอื่นประกอบด้วย โดยไม่ปฏิเสธการรับผิดชอบต่อสิ่งอื่น ๆ หากเป็นเช่นนั้นความเป็นศาสนาที่เน้นกฎทองเพียงกฎใดกฎหนึ่งจึงอาจเป็นการทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นได้ ตามวิธีการให้เหตุผลแบบนี้จึงเป็นไปได้ที่คนจะไม่สนใจศาสนาที่ให้ข้อมูลความจริงแค่เพียงด้านเดียวเท่านั้น

ข้อเสนอความไม่มีศาสนาอย่างมีเหตุผลในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเถรวาทถูกกล่าวว่า เป็นศาสนาของคนไม่มีศาสนา เนื่องจากศาสนาดั้งเดิมได้ถูกบัญญัติหรืออธิบายบนฐานของความเชื่อมั่นในตัวตนตามหลักพรหมันหรืออาตมันในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ด้วยความเชื่อต่อสิ่งสูงสุด คือ พรหมันจึงทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องวรรณะและหลักปฏิบัติตามหน้าที่ที่สอดคล้องกับความจริงสูงสุดได้ทำให้เกิดการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ และการปฏิเสธวรรณะตามคำสอนที่ปรากฏจากพระพุทธเจ้าจนนำไปสู่การให้เหตุผลต่อความไม่เชื่อเหล่านั้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอนดังนี้

1. ข้อเสนอทางด้านญาณวิทยา การเสนอเหตุผลที่มาจากการเข้าใจความรู้ว่ามีแหล่งจากกลุ่มธรรมเนียมที่เสนอให้เห็นท่าที่ต่อการมองความเชื่อทางศาสนานั้น อาจเริ่มต้นที่มุมมองของนักคิดทางตะวันตกอย่างวิลเลียม เพลีย์ (William Paley) ที่

เสนอสิ่งที่ทำให้ศาสนามีเหตุผลขึ้นก็ต่อเมื่อละทิ้งสิ่งเหนือธรรมชาติ จะพบได้ถึงหลักการดังกล่าวนี้ในการออกแบบกฎหมายที่มีการนำคำสอนทางศาสนาเรื่องศีลมาใช้เป็นข้อปฏิบัติทางสังคม ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งสมดุลทางโลกและทางธรรมชาติ เพื่อยืนยันให้เห็นลักษณะของการกระทำที่ถูกต้องนั้นจะต้องมาจากสำนึกของความถูกต้อง ซึ่งความสำนึกดังกล่าวมักจะเตือนผ่านข้อความที่ว่า อะไรก็ตามที่ทำให้เกิดความสุข สาธารณะจะต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างธรรมชาติ (Nature) เหตุผล (Reason) และความจริง (Truth) ซึ่งทั้งหมดนั้นมาจากบุคลิกลักษณะของศาสนาที่เป็นความจริง จะเห็นได้จากการที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับปัญหา อุปสรรคหรือความทุกข์ แต่ก็จะต้องไปถึงมุมมองที่ศาสนาที่ต้องการให้มองทุกอย่างตามจริงและยอมรับสิ่งเหล่านั้นว่า เป็นเครื่องพิสูจน์ความดีในตัวเอง เพื่อให้มนุษย์ยอมรับและอยู่อย่างมีความสุขกับความไม่สมบูรณ์เหล่านี้ (Paley, 1793: iii, xii) สอดคล้องกับแนวคิดของโอเวน ฟลานาแกน (Owen Flanagan) เรื่องว่า The Bodhisattva's Brain: Buddhism Naturalized ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2554 โดยกล่าวถึงปัญหาสำคัญหนึ่ง คือ “ถ้าเราลองนำเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม นิพพาน การแสดงปาฏิหาริย์ เรื่องสวรรค์ นรกและเทวดา จะอธิบายพระพุทธศาสนาถึงสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างไรบ้างผ่านแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ เช่น นักประสาทวิทยา (Neuroscientist) ได้อย่างไรบ้าง” การตรวจสอบนี้ได้จะเหลือแต่เรื่องศาสนาที่ปรากฏในตัวมนุษย์ที่เป็นธรรมชาติที่สุด คือ ความสุข และศาสนาจะสอนให้มีความสุขได้อย่างไร โดยความสุขนั้นไม่ได้มุ่งเอาความหมายของคำว่า ความพอใจ หรือความรู้สึกพอใจกับบางอย่างที่ถือว่า เป็นมายา เนื่องจากความรู้สึกดังกล่าวไม่เที่ยงแท้ เปลี่ยนแปลงได้ และอะไรที่เปลี่ยนแปลงได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์ จึงสรุปได้ว่า ลักษณะที่ความสุขมุ่งถึงความพึงพอใจหรือความรู้สึกพอใจกับความไม่สบายใจ ล้วนเปลี่ยนแปลงได้จึงเป็นทุกข์ แต่ความสุขที่อ้างถึงในหลักพระพุทธศาสนาอ้างถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลง อันเกิดจากกรุณาหรือเมตตาอันเป็นพื้นฐานที่เริ่มต้นจากตัวมนุษย์ เป็นการทลายโมหะหรือความเข้าใจว่า เป็นตัวเป็นตนสร้างความสุขบนฐานของการทลายความทุกข์ของผู้อื่นด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (Flanagan, 2011: 9-14)

จากข้อพิจารณาทางญาณวิทยานี้เข้ากันได้กับการที่มนุษย์รับรู้ศาสนาถูกมองว่าเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลที่มีศรัทธาเป็นหลัก แต่การรู้ในแง่สังคมนั้น ศาสนาถูกมองว่าเป็นเพียงรสนิยมของปัจเจกบุคคลเท่านั้นจึงมักจะถูกเพิกเฉย ทั้งนี้มาจากศาสนามีความต้องการจะเสนอความพิเศษเฉพาะของศาสนาตนที่เหนือกว่าของศาสนาหรือความเชื่ออื่น ดังกรณีที่มนุษย์พบจากการแต่งคัมภีร์ของพระพุทธโฆสจารย์ที่ถูกมองว่า

เป็นความพยายามนำเสนอแนวคิดของตัวท่าน ดังที่การุปาฮานะ (David J. Kalupahana) ได้ตั้งข้อสังเกตนี้ไว้ว่า แม้จะมีการพยายามอ้างถึงแนวคิดการแต่งคัมภีร์แบบรักษาดั้งเดิมไว้ อย่างไรก็ตาม ก็ยังปรากฏว่า ในยุคสมัยนั้นเหล่าสาวกที่มีศรัทธาต่อวัฒนธรรมเถรวาทอย่างพระพุทธโฆสาจารย์จะพยายามรักษาดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด ไม่พยายามตีความหรือเพิ่มแนวคิดอะไรเข้าไปในคัมภีร์ก็จริง แต่อย่าลืมว่า ในการแปลจากต้นฉบับที่เป็นภาษาสิงหลมาสู่ภาษาบาลีของท่านนั้นอาจจะพบว่า มีการสอดแทรกคำสอนของผู้จัดทำ ดังปรากฏในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกได้เช่นเดียวกัน นั่นอาจทำให้เห็นว่า วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสาจารย์นั้นก็อาจมีการเพิ่มเติมคำสอนเข้ามา อีกทั้งนำเสนอจุดยืนบางอย่างของพระพุทธโฆสาจารย์เข้ามาได้เช่นเดียวกัน (Kalupahana, 1992: 206)

การพยายามเสนอหรือปกป้องความคิดของตนเองจึงเป็นการลืมนำข้อมูลจากแหล่งอื่นทำให้เกิดความกีดกันต่อความเชื่ออื่นใด ทั้งนี้ ความเชื่อที่มีมานั้นอาจเป็นไปได้ที่จะไม่ต้องการการปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อปกป้องความบริสุทธิ์ไว้ แต่ขณะเดียวกันการปกป้องก็มาพร้อมกับการสูญเสียพื้นที่สาธารณะที่จะเข้ากันได้กับสังคม จึงเป็นที่มาของการให้เหตุผลอื่นในหลักการในกาลามสูตรที่ว่า

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการ
อนุমান อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะ
เข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็น
ไปได้ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา
(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 66: 257)

การไม่ยอมรับ คือ การปฏิเสธสิ่งอื่นที่มีมาแต่เดิม ขณะเดียวกันการยอมรับว่า การปฏิเสธนี้เองนับเป็นสารตั้งต้นในลักษณะการปฏิเสธศาสนาในภาพใหญ่ อีกทั้งเป็นการยอมรับความเป็นธรรมชาติที่มีลักษณะเชิงเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันหรือเข้ากันกับความ เป็นจริงที่แต่ละบุคคลจะรับรู้ได้ ในแง่นี้จะมองว่า พระพุทธศาสนาให้เหตุผลมา อธิบายต่อทุกความเชื่อก็ได้ แต่ก่อนจะหาเหตุผลมาอธิบายได้ก็ต้องไม่เชื่อความหมาย เดิมเสียก่อน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความเชื่ออื่น ๆ หรือวิธีการเข้าใจความ จริงอื่นได้เข้ามาเป็นส่วนประกอบในการอธิบายโลกนี้ได้อีกทางหนึ่ง หรืออาจเป็น วิธีการทำลายตัวตนก่อนที่จะไปรับรู้หรือเข้าใจสิ่งอื่น ๆ ก็เป็นไปได้

การอธิบายลักษณะความไม่เชื่อในศาสนาหรือคำสอนใดจึงเป็นแนวทางการอธิบายความรู้ใหม่ที่มาจากการตรวจสอบของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นไปได้ที่จะมีการโยนถึงการได้มาซึ่งความรู้แบบนี้เป็นการตรวจสอบในแง่ของการปฏิบัติที่เน้นถึงผลที่เกิดขึ้นมาได้นั้นต้องลงมือปฏิบัติแล้วจึงได้ความรู้ขึ้นมาอีกที

2. ข้อเสนอทางจริยศาสตร์ การไม่มีศาสนาที่อ้างอิงเอาจากแนวคิดแบบวิมตินิยมเป็นการตอบต่อข้อสงสัยในเชิงจริยศาสตร์ที่ถูกมองมมมมมมดงต่อไปนี้

2.1 การตัดสินค่าของมนุษย์ที่แตกต่างกัน เป็นการระบุถึงเกณฑ์ทางศีลธรรมที่มองว่า คนดีกับคนไม่ดีมีคำอธิบายในทางศาสนาที่ต่างกัน จะพบว่า คนที่มีศีลธรรมสูงจะเป็นคนดีกว่าคนปกติทั่วไป ซึ่งทำให้คนไม่เท่ากันในแง่ของการปฏิบัติทางศาสนา เช่นนี้เองเป็นเหตุผลให้คนมองว่า คนมีศาสนามีความเย่อหยิ่งทางศีลธรรม (Moral Arrogant) อาจสังเกตได้จากข้อความที่ว่า

เธอทั้งหลายจงอดกลั้นข่มความเย่อหยิ่งไว้ อย่าเย่อหยิ่งไม่ว่ากับคนที่ด้อยต่ำหรือกับคนที่สูงส่ง อย่าเกลียดคนที่ปฏิเสธเธอหรือทำให้เธอได้อาย หรือคนที่ทำร้ายหรือพูดจาให้ร้ายเธอ จงอย่าเกลียดคนที่ไม่นับถือพระเป็นเจ้า นักเทศน์จอมปลอมหรือพวกคลั่งวิถุ จงอย่าเกลียดแม้คนเลวในคนเหล่านี้ ส่วนคนที่ดีแล้วก็จะปล่อยให้เขาทำดีต่อไปเถิด คนดีมีน้อย โดยเฉพาะในยุคสมัยของเรานี้ จำไว้ว่า เมื่อเธอสวดมนต์ก็จงนึกถึงเขา “ข้าแต่พระเป็นเจ้า โปรดจงคุ้มครองผู้ที่ไม่มีใครจะสวดมนต์ให้เขา ขอได้ทรงปกป้อง ผู้ที่ไม่ต้องการจะสวดมนต์เพื่อพระองค์” แล้วจงตั้งจิตอธิษฐานตามไปด้วยว่า “ข้าแต่พระองค์ ข้าฯ สวดมนต์ไม่ใช่เพราะความเย่อหยิ่ง แต่เพราะข้าฯ เป็นคนชั่ว ยิ่งกว่าใคร ๆ ทุกคน” จงรักลูกทุกคนของพระเป็นเจ้า อย่าปล่อยให้คนแปลกหน้านำฝูงลูกแกะนี้ หลงทางไป ถ้าเธอทั้งหลายมัวหลับอยู่อย่างเกียจคร้าน จมอยู่กับความเย่อหยิ่ง หรือที่เลวไปกว่านั้น คือหมกมุ่นอยู่กับความมักมากอยากได้ คนแปลกหน้าก็จะมาจากทุกสารทิศไล่ฝูงแกะเธอให้หลงทาง จงเผยแพร่พระธรรมคำสอนแก่ผู้คนโดยไม่หยุดหย่อนเถิด จงอย่ารับสินบน อย่ารักทอง รักเงิน อย่าสะสมมัน จงมีศรัทธาและซุซงของพระเป็นเจ้าไว้เหนือสิ่งใด ยกไว้ให้สูง (ฟีโอโดร์ ดอสโตเยฟสกี, 2557: 226)

การมองว่า คนดีกว่ากันในเรื่องหนึ่งได้กลายเป็นเป็นวิธีการปฏิเสธการเป็นมนุษย์ที่ควรจะเป็น อันสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ควรจะมีโนธรรม

ถึงการเป็นมนุษย์ก่อน และเป็นพลเมืองในลำดับต่อไปจึงไม่ถูกต้องนักที่จะมอบความเคารพให้แก่กฎหมายยิ่งกว่าความถูกต้องเที่ยงธรรม (เฮนรี เดวิด ธอโร, 2563: 36) วิธีการดังนี้เป็นกระบวนการที่ให้คนได้ยอมรับในความเป็นมนุษย์ก่อนอื่นใด ซึ่งจะพบถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธระบบวรรณะ อันเป็นรากฐานการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนศาสนาว่า ไม่ควรจะทำลายความเป็นมนุษย์ที่มีการกำเนิดเหมือนกัน หรือตัดสินคนอื่นก่อนที่จะเขาจะเป็นหรือทำอะไรก่อน ลักษณะการพิจารณาดังนี้ก็เป็นอันเดียวกับการที่พระพุทธศาสนามองว่า

“แม้กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรผู้ประพฤติทั้งกายทุจริตและกายสุจริต ทั้งจิตทุจริตและจิตสุจริต ทั้งมโนทุจริตและมโนสุจริต ทั้งมีความเห็นผิด และมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดและการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ เป็นเหตุ หลังจากตายแล้วเขาจะเสวยทั้งสุขและทุกข์” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 137: 100)

2.2 การรับผิดชอบต่อการกระทำ ในการพิจารณาถึงการกระทำของแต่ละคนนั้นจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำ หากเชื่อตามหลักศาสนาว่า มนุษย์ไม่ใช่เป็นเจ้าของตัวเอง แต่เป็นตัวแทนทางศีลธรรม (Moral Agent) นั้นเท่ากับว่า เราบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ด้วยคนอื่นเป็นคนทำให้ ดังความเชื่อในศาสนาคริสต์ที่มองว่ามนุษย์คนหนึ่งสวดมนต์อ้อนวอนพระเป็นเจ้าให้อภัยต่อความผิดนั้น ในมุมมองของผู้ไม่เชื่อต่อการสวดอ้อนวอนจึงกลายเป็นสิ่งไม่มีค่า แต่การอ้อนวอนจะเกี่ยวข้องกับคนที่เชื่อศาสนา เพราะว่ากิจกรรมนั้นจะเกี่ยวข้องกับคนที่เชื่อและไม่เชื่อเป็นหลัก ทำให้ภาษาศาสนาที่ปรากฏในคำสวดอ้อนวอนจะไม่ถูกมองว่า เป็นสิ่งไร้สาระในกลุ่มของคนที่ไม่เชื่อ ขณะที่กลุ่มอเทวนิยมปฏิเสธสิ่งเหล่านี้และใช้ชีวิตด้วยความเชื่อแบบอเทวนิยมจึงจำเป็นต้องบันทึกเกี่ยวกับเรื่องในศาสนาไว้ว่า นักศรัทธานิยมเชื่อว่า ความเชื่อไม่จำเป็นต้องหาหลักฐานทางเหตุผลมายืนยัน และไม่อาจใช้พื้นฐานทางเหตุผลได้ และไม่จำเป็นต้องใช้เหตุผลที่ใช้ในวิทยาศาสตร์ อภิปรัชญาและวัฒนธรรม หรือพื้นฐานความคิดอื่น ๆ ในโลกที่อยู่เหนือจากศาสนาแต่อย่างใด (Phillips, 2004: 25-26) การปฏิเสธต่อแนวทางนี้ทำให้การมองความบริสุทธิ์เป็นเรื่องของแต่ละคน กล่าวคือ "ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์ และ

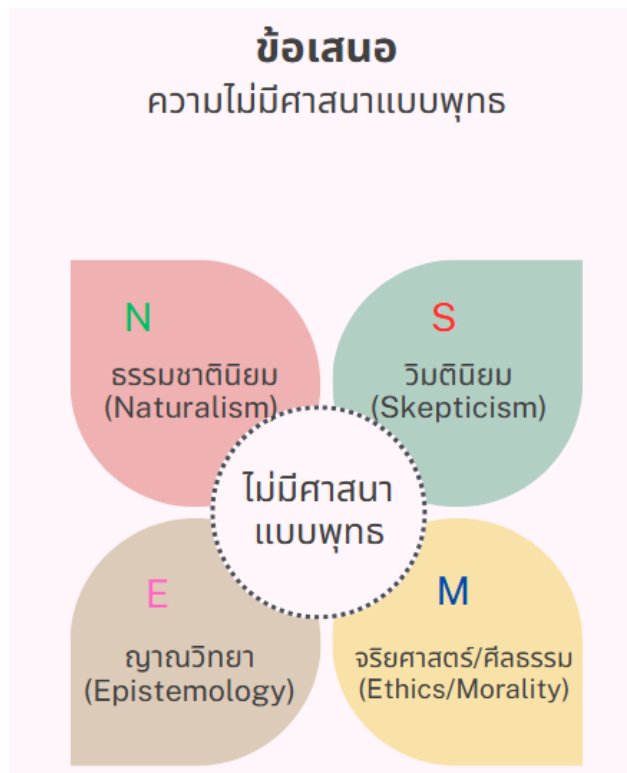
ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตนคนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้" (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 165: 84)

การปฏิเสธด้วยความไม่เชื่อจึงเป็นการย้อนกลับไปหาวิธีปฏิบัติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่สุด ตามแนวทางการตัดสินใจทางจริยศาสตร์ที่ต้องรวดเร็ว อย่างที่เห็นในช่วงเวลาที่เกิดโรคโควิด (COVID-19) แล้วทางแพทย์จำเป็นต้องทำการบางอย่างซึ่งนำไปสู่คำแนะนำทางด้านสุขภาพที่น่าเชื่อถือ ว่า ควรปฏิบัติตนอย่างไร ทั้งนี้ไม่ว่าจะหาคำแนะนำนี้ได้จากเพื่อน ผู้นำศาสนา คนมีชื่อเสียง หรือสิ่งที่ปรากฏในเว็บไซต์ต่าง ๆ แต่ต้องเป็นหมอหรือผู้มีความเกี่ยวข้องกับการรักษา เพราะมนุษย์คงไม่ไปหาหมอเพื่อขอคำแนะนำด้านจิตวิญญาณ หรือตามผู้สื่อข่าวให้มาซ่อมท่อน้ำ (Liataud, 2566: 22) ศาสนาจึงถูกมองผ่านสังคมว่า ไม่ตรงตามจริง และเป็นอุดมคติเกินกว่าจะปฏิบัติได้ ทำให้ศาสนาเป็นระบบศีลธรรมเชิงปัจเจก (Individual Morality) ที่ดูจะไม่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยที่เน้นเสรีภาพ จึงก่อให้เกิดการปฏิเสธศาสนาและสร้างระบบที่อิงกับสังคมในแบบศีลธรรมโลกวิสัย (Secular Morality) ได้แก่ ศักดิ์ศรีของมนุษย์หรือสำนึกในการมีส่วนร่วมและความสำนึกร่วมในเรื่องการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ รับผิดชอบทางสังคม (Social Responsibility) บนหลักการประชาธิปไตยและหลักสิทธิมนุษยชน ดังนั้น ศีลธรรมโลกวิสัยจึงเป็นศีลธรรมทางสังคม (Social Morality) ที่เชื่อมโยงทุกคนที่นับถือศาสนาแตกต่างกันและคนไม่มีศาสนาให้มีสำนึกร่วมเป็นหนึ่งเดียวกันในเรื่องการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ ขณะเดียวกันก็มีชนั้ศีลธรรมระหว่างศาสนา ความเชื่อ ความไม่เชื่อต่าง ๆ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2564: 189-191) ในแง่นี้จะพบถึงแนวทางการปฏิบัติที่นำไปสู่การยอมรับสิ่งเหล่านี้ได้จึงเป็นการยอมรับหรือเข้ากันได้กับแนวคิดหลักการปฏิบัติของคนไม่มีศาสนาที่กำลังพิจารณาไปที่การให้มนุษย์ได้ถูกมองบนฐานของข้อเท็จจริงที่ตนเองเป็นผู้ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำ

เมื่อพิจารณาหลักการนี้จึงเป็นการปฏิเสธศาสนาที่มาจากไม่เห็นด้วยกับประวัติศาสตร์ที่เล่าถึงมนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่เหนือกว่าสิ่งอื่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความไม่เท่าเทียมและการเอารัดเอาเปรียบ อีกทั้งประวัติศาสตร์มนุษย์ในแง่ของความเสื่อมและเต็มไปด้วยความสับสน เป็นทุกข์ตามมุมมองของศาสนา ไม่มีอะไรจะมาช่วยฟื้นฟู มนุษย์กำลังเดินไปสู่ความล่มสลายและทำลายตัวเอง ทั้งหมดมาจากมุมมองแง่ร้ายของศาสนา และมนุษย์จะกลับมีชีวิตที่ดีขึ้นได้จากความเชื่อทางศาสนาเท่านั้นเป็นการให้เหตุผลที่ถูกปฏิเสธด้วยข้อเท็จจริง จนกลายเป็นที่มาของการปฏิเสธด้วยการมองผ่านประวัติศาสตร์ของมนุษย์ไม่เคยมีความสำคัญยิ่งใหญ่เลยใน

อาณาจักรกรีกและโรมัน แต่เป็นเพียงวัฏจักรตามธรรมชาติของการเจริญเติบโตและเสื่อมสลาย ยิ่งในอินเดียก็ล้วนแต่เป็นความฝันที่ถูกมองผ่านความคิดที่ว่าประวัติศาสตร์ต้องมีเหตุผล มีความหมายตามที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ที่จริงไม่ใช่เป็นแบบนั้น (จอห์น เกรย์, 2563: 66-67) พระพุทธศาสนาได้พิจารณาหลักการเรื่องความเสมอภาคในแง่ของศักยภาพของการเป็นผู้บรรลุธรรมซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นดังที่พระพุทธเจ้ากล่าวตอบพระอานนท์ว่า มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 402: 316) เป็นวิธีการเข้าใจประวัติศาสตร์มนุษย์เสียใหม่ด้วยการสลายความเชื่อที่มองทุกอย่างด้วยการแบ่งคนไปตามระดับชั้น สร้างความเหลื่อมล้ำและการปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เป็นธรรม อันเป็นข้อเรียกร้องของกลุ่มคนที่ปฏิเสธศาสนาและพากันยกเลิกแนวความคิดที่มองว่า มนุษย์ไม่อาจดีได้ด้วยตนเอง

องค์ความรู้ใหม่



ภาพ 1 ข้อเสนอความไม่มีศาสนาแบบพุทธ

จากภาพอธิบายได้ว่า ความไม่มีศาสนาจากการอ้างเหตุผลแบบ พระพุทธศาสนาเถรวาทมาจากการต้องการนำเสนอความไม่มีศาสนาในมิติของ ธรรมชาตินิยม (N) ผ่านหลักจริยศาสตร์ (M) ที่ต้องการให้ทุกคนเท่าเทียมกัน อีกทั้ง กลไกทางด้านวิตินิยม (S) ที่ต้องการให้มนุษย์สร้างองค์ความรู้ทางญาณวิทยา (E) ที่มี ไม่ยึดติดกับแนวทางใดแนวทางหนึ่ง แต่เป็นการแสวงหาจุดร่วมกันได้อย่างกว้างขวาง ยิ่งขึ้น

สรุป

ต่อข้อเสนอว่าด้วยความเชื่อและไม่เชื่อศาสนาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมา จากการไม่ยอมรับรูปแบบความเชื่อที่ยึดมั่นกับหลักการพื้นฐานที่ตายตัวและขาดความ เป็นอิสระ จึงเกิดการให้เหตุผลบนพื้นฐานของการปฏิเสธศาสนาแบบดั้งเดิมด้วย หลักการทางการให้ความรู้ที่ไม่ใช่มีมาแต่เดิม แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความ และการยอมรับความรู้ใหม่มากกว่าจะปิดกั้น อีกทั้งยังเป็นการยอมรับในแง่ของการให้ หลักศีลธรรมนั้นได้ถูกตรวจสอบจากปัจเจกบุคคลที่มีอิสระในการกระทำและ รับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ยังเป็นการไม่เพิกเฉยต่อสังคมด้วยการยอมรับแต่หลัก ศีลธรรมของแต่ละบุคคล และยอมรับในแง่ของความเท่าเทียมที่ศาสนาต้องการปิดกั้น หรือวางบุคคลให้มีลำดับชั้นที่ต่างกันผ่านการเกิดและเพศ เป็นต้น หากยอมรับว่า เหตุผลที่ถูกต้องมาจากการให้มนุษย์วางตนเองไว้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติก็ จะช่วยให้องค์ประกอบของสิ่งอื่นเป็นได้อย่างง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จอห์น เกรย์. (2563). *อำนาจมนุษย์นิยม: ข้อคิดเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ*. เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล และชยางกูร ธรรมอัน. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมี มา.
- เจมส์ กอร์ดอน ฟินเลย์สัน. (2559). *ฮาเบอร์มาส: มนุษย์กับพื้นที่สาธารณะ*. วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2561). *ศาสนาคืออะไร*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.
- พีโอโดร์ ดอสโตเยฟสกี. (2557). *พี่น้องคารามาซอฟ*, พิมพ์ครั้งที่ 5. สดใส. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: ยิปซี กรุ๊ป.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย เล่ม 7, 9, 11, 20, 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2564). *เปรียบเทียบการปฏิรูปศาสนาคริสต์-พุทธและสังคมโลกวิสัย*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- เฮนรี เดวิด ธอโร. (2563). *ด้านอำนาจรัฐและความเรียงสามชิ้น*, พิมพ์ครั้งที่ 2. พงนา จันทรสันติ. (ผู้แปล). นนทบุรี: ภาพพิมพ์.
- Clifford, W. (1879). *Lectures and Essays, Vol. II*. Pollock, F. (ed). London: Macmillan and Co.
- Flanagan, O. (2011). *The Bodhisattva's Brain: Buddhism Naturalized*. Massachusetts: The MIT Press.
- Kalupahana, D. J. (1992). *A History of Buddhist Philosophy: Continuities and Discontinuities*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Liautaud, S. (2566). *จริยธรรมบนเส้นขอบ*. ธงทอง จันทรางศุ และพิเศษ สอาดเย็น. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: Bookscape.
- Paley, W. (1793). *The Principles of Moral and Political Philosophy*, 5th ed. Dublin: Byrne.
- Phillips, D. Z. (2004). *Religion and the Hermeneutics of Contemplation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rowe, W. L. (2007). *Philosophy of Religion: An Introduction*, 4th ed. Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.
- Taliaferro, C. (2009). The Project of Natural Theology. In Craig, W. L. and Moreland, J. P. *The Blackwell Companion to Natural Theology*. (pp. 21-45). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Westphal, M. (2004). Hegel. In Gareth Jones. *The Blackwell Companion to Modern Theology*. (p. 299). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.